

การพัฒนาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: ศึกษากรณี ชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

The Development Approach for Cultural Tourism Management: A Case Study on Thai Zong Dam Community in Ban Nong Noen, Nakhon Sawan Province

วรภพ วงศ์รอด¹

¹อาจารย์ประจำ, ดร. สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

การพัฒนาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : ศึกษากรณีชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพใช้เทคนิควิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เลือกพื้นที่แบบเจาะจง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมีประชากรในการวิจัยเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วยผู้บริหารและสมาชิก สภา อบต. ผู้นำท้องถิ่น สภาวัฒนธรรมตำบลและอำเภอ ครูและนักเรียน ผู้อาวุโสและแกนนำชุมชน จำนวน 29 คน ใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เจาะลึก และแบบบันทึกจากการประชุมแบบมีส่วนร่วม การอบรมเชิงปฏิบัติการ สนทนากลุ่มเวทีประชาคม ศึกษาดูงาน และนำร่องกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านพื้นที่มีศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น บ้านจำลองไททรงดำเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น มีโรงเรียนบ้านหนองเนินต่อยอดกิจกรรมและหลักสูตรท้องถิ่น ด้านกิจกรรมมีการสืบทอดขนบประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลุ่มอาชีพที่มีเอกลักษณ์ ด้านการจัดการตามคัมภีร์บ้านอ้ายฐานทรัพยากรและผู้นำ และด้านการมีส่วนร่วมมีการประสานความร่วมมือระหว่างผู้นำ แกนนำชุมชน องค์กรท้องถิ่น สถานศึกษา ส่วนราชการในกิจกรรมของชุมชน ในส่วนศักยภาพชุมชนแกนนำมีการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน ด้านวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ ปรับปรุงและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ตระหนักคุณค่าทรัพยากร

สืบสานประเพณีและวัฒนธรรม ศึกษางานชุมชนต้นแบบ การอบรมเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีส่วนร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมชุมชนต่อเนื่อง สำหรับการพัฒนาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะทำงานในชุมชน การประสานความร่วมมือกับผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบลและเครือข่าย การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดภูมิทัศน์ชุมชน พัฒนาศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดตั้งกองทุนชุมชนวัฒนธรรมและนำร่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนวัฒนธรรม ชุมชนไททรงดำ

Abstract

This study is a qualitative research using participatory technique. Thai Zong Dam community in Ban Nong Noen, Tha Tako district, Nakhon Sawan province was purposively selected as the community under the study. The objectives were to study about the potentials and ways of local cultural tourism management of the community. The 29 key informants comprised executives and sub-district administrative organization council members, local leaders, sub-district and district cultural council chairpersons, teachers, students, senior people and community leaders. Questionnaires, an in-depth interview form and a participatory meeting recording form were used. Trainings and workshops, focus group discussions, public forums, study visits, and pilot tourism activities were held.

It was found that potentials for cultural tourism management of Thai Zong Dam community in organizing cultural tourism are due to having the local cultural center called Ban Chamlong Thai Zong Dam as a community learning resource about local cultural ways; having Ban Nong Noen school to work on local curriculum and related activities for passing on local customs, traditions, folk plays, beliefs, language, clothing and local wisdom specific to their identity. Management in each household group is based on its resource

and the leader. For participation aspect, coordination and cooperation have been made among leaders, community leaders, local organizations, schools, government agencies in doing community activities. For community potentials, the leaders have learned about community ways of life in the aspects of culture, traditions and local wisdom of local identity. There have been improvement and development of learning resources. Their awareness in values of resources of the community are shown by inheriting and passing on their customs and traditions as well as local wisdom. Study visits to prototype communities in cultural tourism management have been made. There have been trainings on cultural tourism management and learning about community activities continually for cultural tourism management. The development approach for cultural tourism management includes making a cultural community development plan, setting up a working group in the community, seeking cooperation with community leaders, community organizations, sub-district administrative organization and network, information system setting up, community landscaping, local cultural center developing, setting up a cultural community fund, and piloting cultural tourism.

Keywords : cultural tourism, cultural community, Thai Zong Dam community

บทนำ

วัฒนธรรมและประเพณีถือเป็นรากฐานสำคัญที่ยึดคนในพื้นที่ไว้เป็นกลุ่ม ชุมชน และสังคม ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่รวดเร็ว ฐานความคิด-วัฒนธรรมชุมชน (Community Culture) เชื่อว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการและพัฒนาตนเอง แสดงออกถึงความเจริญงอกงามของชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยวิถีชีวิตชุมชน ความเป็นประวัติศาสตร์ ประชาชน/ผู้รู้ การประกอบอาชีพ ศิลปะประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือการพัฒนาชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดทิศทางการพัฒนาสร้างความภาคภูมิใจบนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และเสริมสร้าง-

การเรียนรู้ระหว่างคนภายในและคนนอกชุมชน การนำทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่บ่งบอกถึงคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นอันมีรูปแบบที่หลากหลาย เอนก นาคะบุตร (อ้างถึงใน ญัฐกานต์ จิตรวัฒนา. 2546: 15) ประกอบด้วย 1) จิตวิญญาณระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อท้องถิ่นฐานบ้านเกิดรวมเรียกว่า Spirit Capital 2) ทุนทางภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ และสามารถนำมาใช้ได้ เป็นมรดกของแผ่นดิน 3) ทรัพยากรมนุษย์ เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ผู้นำทางความคิด ทั้งในชนบทและในเมืองเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีวันหมดสิ้น เป็นบุคคลที่มีความสามารถและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือในระดับต่างๆ 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในการสร้างฐานอาชีพ ฐานเศรษฐกิจ ฐานการมีชีวิตรอดของชุมชน และ 5) การจัดการกองทุนสาธารณะ เป็นการจัดการทุนทางเศรษฐกิจ และชี้ให้เห็นถึงการระดมทุน อีกทั้งแนวคิดการศึกษาท้องถิ่นให้มีความสำคัญกับคน องค์ความรู้ มุมมองเกี่ยวกับความจริง คุณค่าทางจริยธรรมและกฎหมายของคนในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ตำนานนิทาน โลกทัศน์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น เป็นการยกย่องส่งเสริมแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมมีจุดมุ่งหมายให้ความรู้และการสร้างความภาคภูมิใจเกี่ยวกับลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นอันเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542 : 5) วัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว อาทิ โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ งานเทศกาลและประเพณี งานศิลปหัตถกรรมและสินค้าของที่ระลึก รวมถึงวิถีชีวิตและอัยาศัยไมตรีของประชาชนในท้องถิ่น ผสมผสานกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Sustainable Tourism-CBST) กำหนดทิศทางบนฐานจิตความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน เน้นให้เกิดความยั่งยืน เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (สินธุ์ สโรบล. 2546: 12) โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) ด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) ด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง 4) ด้านการมีส่วนร่วมที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นในการคิด การวางแผน ได้รับความประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น

ปัจจุบันการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้มากที่สุดและเกิดอาชีพสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญการใช้วัฒนธรรม หัวใจสำคัญของการวางแผนพัฒนาให้เติบโตอย่างยั่งยืนคือการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการส่งเสริมการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และตลาดตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบ โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม (ศรีนยา แสงลิมสุวรรณ. 2555 : 139-146) ในขณะที่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่เพียงแต่เป็นแนวทางในการดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนทิศทาง ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและการจัดการมรดกวัฒนธรรมในท้องถิ่นเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กระตุ้นการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาชาติพันธุ์ และสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ และปัญหาที่พบในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากการศึกษาของ นิรชราภา ทองธรรมชาติ และคณะ (2556 : บทคัดย่อ) การขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาคท้องถิ่น ภาครัฐ การขาดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายในการร่วมบริหารจัดการท่องเที่ยวและขาดการประชาสัมพันธ์ในวงกว้างให้นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มหรือนักท่องเที่ยวทั่วไปได้รับรู้

ชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ถือได้ว่าเป็นชุมชนของคนเชื้อสายลาวโซ่ง ในอดีตเรียกว่า ไทดำ หรือไทยโซ่ง เป็นชุมชนที่มีวิถีวัฒนธรรมประเพณีสืบทอดกันมากกว่า 150 ปี ทั้งการดำรงชีวิต การหุงหาญ ประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง มีภาษาพูดและเขียน สภาพบ้านเรือน เสื้อผ้า ในปัจจุบันแม้มีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมที่เคยสืบและดำข้าวด้วยครกกระเดื่อง หาบปลาในหนอง

ลำคลอง และบึง อาชีพหลักคือการทำนาอย่างเดียว ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน แต่ปัจจุบันอาชีพทำนา ทำไร่แบบสมัยใหม่ที่อาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วย อาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป รับราชการ แม้ความเจริญด้านวัตถุนิยมและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทแต่วิถีวัฒนธรรมด้านภาษา ประเพณีวัฒนธรรมยังคงเป็นมรดกของชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนินที่ยังสืบทอด และเป็นแหล่งเรียนรู้ของหน่วยงาน องค์กรในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค ในขณะที่บ้านหนองเนินยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว แต่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในอนาคต ซึ่งในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมามีหน่วยงานในระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่นสนับสนุนการสืบค้นประวัติศาสตร์และถอดบทเรียนด้านวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น อาทิ การจัดวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดแสดงการเล่นพื้นบ้าน การส่งเสริมพัฒนากลุ่มอาชีพ กลุ่มพัฒนาผู้สูงอายุ กลุ่มผลิตภัณฑ์พื้นบ้านและกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมและประเพณี อีกทั้งชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน ได้มีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม กระทั่งเกิดการจัดการชุมชนทางกายภาพแบบคุ้มบ้าน และทางแกนนำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลร่วมหารือเตรียมความพร้อมในการพัฒนาหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการประสานความร่วมมือกับนักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ สภาวัฒนธรรมอำเภอท่าตะโก และการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดนครสวรรค์

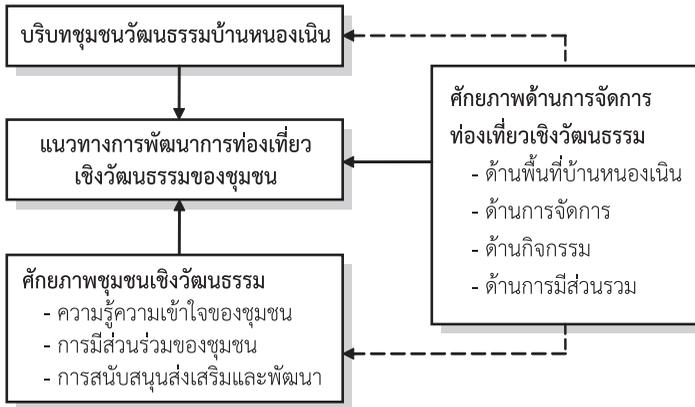
จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนินเกิดการตื่นตัวในการจัดการชุมชนด้วยการอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาต่อยอดวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์โดยการนำมิติทางวัฒนธรรม วิถีแห่งภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ โดยอาศัยวิธีการพัฒนาท้องถิ่น (Means) ที่ยึดชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางร่วมกับองค์กรท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทและทุนทางสังคมของชุมชน การส่งเสริมให้ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นเกิดการตระหนักและมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น และแสวงหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน โดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิควิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอน 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ขั้นการทบทวนสถานภาพ ศักยภาพ และสถานการณ์ชุมชนวัฒนธรรม

1. ประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจร่วมกัน เพื่อวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลบริบทชุมชนวัฒนธรรม การค้นหาศักยภาพของชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สภาวัฒนธรรมตำบลและอำเภอ คณะครูและนักเรียน ผู้นำท้องถิ่น แกนนำชุมชน และพระสงฆ์

2. ปฏิบัติการทบทวนสถานภาพ ศักยภาพและสถานการณ์ชุมชนวัฒนธรรม ตามแผนที่กำหนดร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและทีมผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สภาวัฒนธรรมตำบลและอำเภอ คณะครูและนักเรียน ผู้นำท้องที่ แกนนำชุมชน และพระสงฆ์ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่ศึกษาเอกสารทฤษฎีภูมิที่เกี่ยวข้องรวบรวมข้อมูล ด้วยแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์

ระยะที่ 2 ขั้นแสวงหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน การจัดการวัฒนธรรมชุมชนที่ยั่งยืน ผู้เข้าร่วมอบรมประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ครูและนักเรียน แกนนำชุมชน

2. ปฏิบัติการระดมความคิดเห็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ ในประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประกอบด้วยแผนงาน โครงการ กิจกรรม ผู้รับผิดชอบ เป็นต้น โดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สภาวัฒนธรรมตำบลและอำเภอ คณะครูและนักเรียน ผู้นำท้องที่ แกนนำชุมชน และพระสงฆ์

ระยะที่ 3 ขั้นการส่งเสริม พัฒนาและการบูรณาการองค์ความรู้ชุมชนวัฒนธรรม โดย

1. จัดเวทีระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ แกนนำชุมชน พร้อมกับวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไททรงดำบ้านหนองเนิน ประกอบด้วย แหล่งเรียนรู้ วิถีชีวิตชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี การแสดงการเล่นพื้นบ้าน ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์

2. การศึกษาดูงานชุมชนวัฒนธรรมต้นแบบ ชุมชนวัฒนธรรมลาวครั้งบ้านกุดจอก จังหวัดชัยนาท ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรม โดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ แกนนำชุมชน ครูและนักเรียน

3. จัดกิจกรรมนำร่องการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน และการถอดบทเรียนจากการดำเนินงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนประกอบด้วย ผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ แกนนำชุมชน ครูและนักเรียน พร้อมกับ

ถอดบทเรียนเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากกิจกรรมนำร่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องโดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและรับรู้เกี่ยวกับชุมชนวัฒนธรรม ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาศักยภาพชุมชน ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 5 คน กลุ่มที่ 2 สภาวัฒนธรรมอำเภอและตำบล 3 คน กลุ่มที่ 3 คณะครูและนักเรียน 5 คน กลุ่มที่ 4 ผู้นำท้องที่ 3 คน กลุ่มที่ 5 แกนนำชุมชน 10 คน กลุ่มที่ 6 ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำทางศาสนาในชุมชน 3 คน/รูป รวมทั้งหมด 29 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) แบบสัมภาษณ์กลุ่มเจาะลึก (Group Interview) เกี่ยวกับข้อมูลชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และใช้วิธีการจัดประชุมแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีประชาคม การศึกษาดูงาน และการถอดบทเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการประมวลแนวความคิดในการกำหนดแนวทางและกำหนดประเด็นการวิจัย และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยดำเนินการศึกษา ประกอบด้วย 1) จัดเวทีปฏิบัติการทบทวนสถานการณ์ ศักยภาพและสถานการณ์ชุมชนวัฒนธรรม พร้อมกับการสอบถามการสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงทุนทางสังคมของชุมชน ได้แก่ ความเป็นมา การตั้งหลักแหล่ง ลักษณะทางกายภาพ องค์กรทางสังคม องค์กรชุมชน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ เป็นต้น 2) จัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน 3) ปฏิบัติการระดมความคิดเห็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการสอบถาม สัมภาษณ์ในประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประกอบด้วยแผนงาน โครงการ กิจกรรม ผู้รับผิดชอบ 4) ศึกษาดูงานชุมชนวัฒนธรรมต้นแบบ ชุมชนวัฒนธรรมลาวครั้งบ้านกุดจอก ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรม และ 5) จัดกิจกรรมนำร่องการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน และการถอดบทเรียนจากการดำเนินงาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมภาคสนาม นำข้อมูลมาเรียบเรียงและบรรยายเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

สถานภาพชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน ชาวไททรงดำบ้านหนองเนิน เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากประเทศลาวตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขต จังหวัดภาคเหนือของไทย เช่น พิจิตร พิษณุโลก นครสวรรค์และกำแพงเพชร ไททรงดำ บ้านหนองเนินเป็นชุมชนลาวซึ่งอยู่ในพื้นที่ตำบลห้วยถนน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ มีถิ่นอาศัยดั้งเดิมในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทยแถบแม่น้ำดำ แม่น้ำแดงประเทศเวียดนาม อยู่ติดกับทางตอนเหนือของประเทศลาว และติดต่อกับชายแดนทางใต้ของประเทศจีน ปัจจุบันเป็นเขตประเทศเวียดนาม ชุมชนชาวไทยทรงดำบ้านหนองเนินได้อพยพจากเพชรบุรี นครปฐม มาตั้งหลักแหล่งประมาณเมื่อ 100 กว่าปีมาแล้ว เดิมเป็นการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่น สร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดติดกันแบบญาติพี่น้องบ้านหนองเนิน เดิมชื่อหนองบัวน้อย มีลักษณะทางกายภาพเป็นรางบัว มีสระบัวจำนวนมาก เดิมทีหมู่บ้านจะอยู่ด้านทิศใต้ลงไปซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มในฤดูฝน ฝนตกหนัก ทำให้เกิดน้ำท่วม ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน จึงได้ย้ายหมู่บ้านขึ้นมาทางตอนเหนือที่มีลักษณะเป็นเนิน จึงเปลี่ยนจากบ้านหนองบัวน้อย มาเป็นบ้านหนองเนิน ตามประวัติเล่ากันว่าหนองน้ำที่อยู่บนเนินนั้นเป็นหนองน้ำของหลวงตาดำ ซึ่งหลวงตาดำได้มาผูกขางไว้ที่ป่านี้ ต่อมาที่อยู่ของขางก็กลายเป็นหนองน้ำไป และประชาชนในหมู่บ้านก็ได้ใช้สอยน้ำในหนองน้ำนั้น เพื่ออุปโภคบริโภค และทำการเกษตร หลวงตาดำเป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน และเป็นคนแรกที่เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานที่หมู่บ้านแห่งนี้

1. ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนินส่งผลให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะประเพณีหรือพิธีกรรม ความเชื่อมีความผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตประจำวัน เช่น พระแม่โพสพ พระแม่ธรณี การนับถือและให้ความเคารพ ผีบรรพบุรุษ ที่เรียกว่า ผีเฮือน หรือ ผีเรือน อันก่อให้เกิดรูปแบบสังคมที่ถูกควบคุมด้วยความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการยึดถือปฏิบัติและการถ่ายทอดสู่ลูกหลาน ประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำที่ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีเสนเฮือน(เสนเรือน) ประเพณีเสนเรือนผู้น้อย

ประเพณีเสนาเรื่อนผู้ท้าว ประเพณีการเสนาเรียกขวัญ(เสนาตัว) ประเพณีเตรียมตัวก่อนตาย ประเพณีงานศพ เป็นต้น ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำมีการสืบสาน วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นยามว่างหลังจากการทำนา และเพื่อใช้ประโยชน์จาก เครื่องจักสานมีการรวมกลุ่มอาชีพโดยนำเอาวัสดุในท้องถิ่นมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ภายใน ท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวเช่น กลุ่มจักสาน กะเหล็บ ผลิตภัณฑ์จากกะลา กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มแปรรูปอาหารพื้นบ้าน กลุ่มอนุรักษ์คนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น

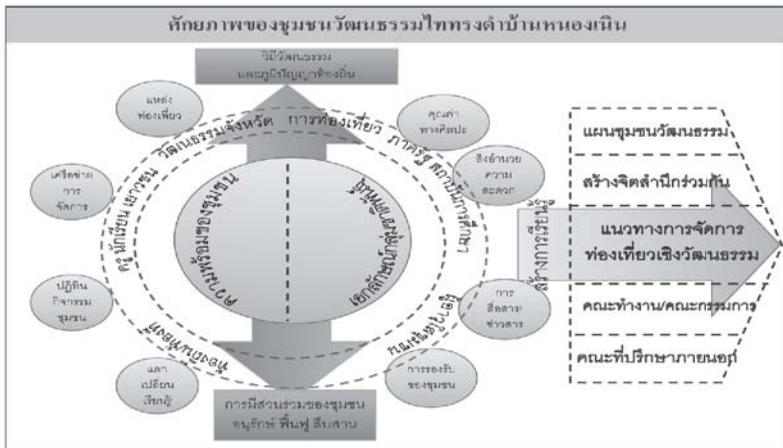
2. ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำ บ้านหนองเนินในด้านพื้นที่ชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนินมีศูนย์วัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น บ้านจำลองไททรงดำ หรือบ้านโซ่ง เป็นจุดสาธิตพิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตลาวโซ่ง โรงเรียนบ้านหนองเนินที่มีกิจกรรม และหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมไททรงดำ ด้านกิจกรรมของชุมชน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย กิจกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับทรัพยากรทางธรรมชาติ และกลุ่มอาชีพที่สอดคล้องกับ เอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ ด้านการจัดการของชุมชน มีรูปแบบจัดการชุมชนในรูปของคุ้มบ้าน โดยให้ความสำคัญกับฐานทรัพยากรของคุ้มบ้านที่มีลักษณะเด่นทั้งด้านผู้นำ คณะกรรมการ คุ้มบ้าน และกิจกรรมภายในคุ้มบ้าน เช่น อาหารพื้นบ้านและดนตรีคุ้มสี่ลาวตี จักสาน- คุ้มเผื่องฟ้า เสื้อผ้าแต่งกายคุ้มราชพลฤกษ์ พิธีสู่ขวัญคุ้มเหลืองสิรินธร ความเชื่อพิธีกรรม- คุ้มวาสนา และในแต่ละเดือนจะมีการประชุมคุ้มบ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน และ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเน้นการประสานงานความร่วมมือระหว่างแกนนำในชุมชน องค์กรท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ส่วนราชการ ในกิจกรรมต่าง ๆ โดยอาศัยความเป็น เอกลักษณ์ของชุมชน อาทิ การแต่งกาย ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นจุดขาย ของชุมชน

สำหรับศักยภาพชุมชนเชิงวัฒนธรรม สิ่งที่ชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน จำเป็นต้องเตรียมความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับ รองรับนักท่องเที่ยว คือ การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในชุมชน การจัดสถานที่สำหรับ อำนวยความสะดวก การบริหารจัดการปฏิทินชุมชน การส่งเสริมและสนับสนุนด้าน การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำ ชุดความรู้ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ อีกทั้งการณรงค์ การสร้าง จิตสำนึกและตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน

ด้วยการศึกษาชุมชนตามแบบด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอบรมให้ความรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมเปิดบ้านเยี่ยมชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนินและการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวกับเครือข่าย ภายในอำเภอและจังหวัด

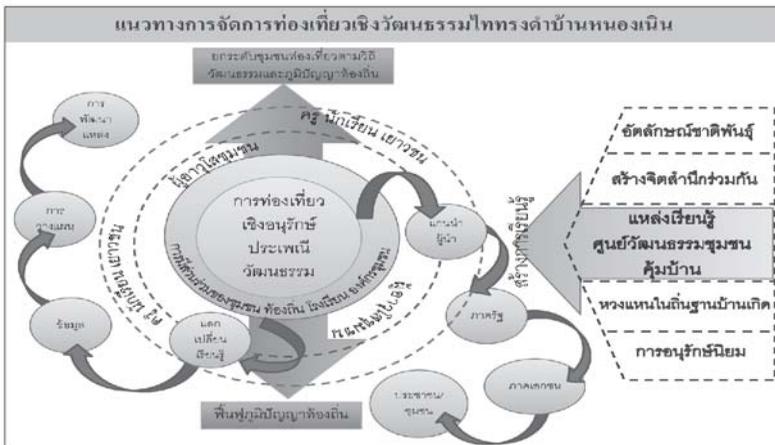
จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นของชุมชนด้านความเป็นเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ลาวโซ่งที่มีวัฒนธรรมประเพณี และภาษาพูด การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและกลมกลืนกับธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับผีบ้านผีเรือน ประเพณีเสนเฮือนและเสนเรียกขวัญ แหล่งความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างรายได้เสริม เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มผลิตภัณฑืกะลา กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มแปรรูปอาหารพื้นบ้าน กลุ่มอนุรักษ์ดนตรีท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้านเล่นค้อนพ้อนแคน มีการจัดเวรยามในช่วงเทศกาลสำคัญเผ่าละต่าง ๆ ใช้หอกระจายการรับข้อมูลข่าวสาร และด้านการรองรับผู้มาเยือนชุมชนมีการจัดสถานที่พักโฮมสเตย์ การจัดการชุมชนแบบคุ้มบ้านการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวโดยมีรถนำเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมกิจกรรมของแต่ละคุ้มในบรรยากาศธรรมชาติและอาหารพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของลาวโซ่ง โดยศักยภาพดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนไททรงดำ บ้านหนองเนิน

3. แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำ บ้านหนองเนินใช้การเรียนรู้และปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกิจกรรม 1) การจัดทำชุดข้อมูลแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล การประสานความร่วมมือส่วนราชการ เอกชน และองค์กรท้องถิ่น 2) กำหนดยุทธศาสตร์เตรียมความพร้อมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3) จัดให้มีศูนย์ประสานความร่วมมือชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำระหว่างคนในชุมชน คุ่มบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรท้องถิ่น และสถานศึกษา 4) การจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และคณะกรรมการดำเนินงานชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำ 5) สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน เด็กและเยาวชนให้เห็นคุณค่า รักและหวงแหนวัฒนธรรมและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยจัดกิจกรรมด้านความรู้ การสร้างจิตสำนึกด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 6) การให้คุณค่า และเพิ่มมูลค่าแก่ชุมชนโดยร่วมกันสืบค้นสิ่งที่ดีงามที่ควรค่าแก่การฟื้นฟูของชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปศึกษาและเยี่ยมชม และ 7) การประเมินและปรับปรุงพัฒนากิจกรรมการดำเนินงานจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่องสร้างจุดเด่นพัฒนาจุดด้อยให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและผู้มาเยือน ซึ่งแนวทางดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนไททรงดำบ้านหนองเนิน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการผู้วิจัยสรุปประเด็นอภิปรายใน 2 ประเด็นดังนี้

1) ศักยภาพชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและท้องถิ่น โดยชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนินมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำคัญและที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีวัฒนธรรม ขนบประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม ภาษา ข้าวของเครื่องใช้ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มอาชีพ ถือเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนที่สืบทอดกันมา แหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่นมีคุณค่าควรแก่ศึกษาเรียนรู้นับเป็นชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสอดคล้อง Eber (1992) Huges (1995) และ สุรชัย ชนะบุรณ์ (2550) ที่กล่าวถึงศึกษาศักยภาพ และการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการเลือกท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิต มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งศักยภาพเหล่านี้ นับว่าเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบทอดไปสู่ลูกหลาน อีกทั้งสมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2550) ศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่ ศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนนครชุมมีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจการเข้าถึงและสิ่งอำนวยความสะดวก

2) แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน การบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ การส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการตระหนักเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนโดยอาศัยองค์ประกอบหลักการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสินธุ์ สโรบล (2546) ได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) มีแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco - System) ในพื้นที่ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับระบบธรรมชาติ (Nature - Based Tourism) 2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดเป็น

การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึก ที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา 4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน ได้รับความยินยอม ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นในระดับรากหญ้า จนเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นหลักการที่จะนำการท่องเที่ยวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีการเตรียมพร้อมทั้งทางสถานที่และด้านบุคลากร มีการสำรวจปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนไททรงดำ มีการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลรวมทั้งประสานความร่วมมือทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และคนในชุมชนให้ตระหนักในคุณค่า และเห็นความสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการจัดตั้งคณะกรรมการสำหรับการดำเนินงานซึ่งเป็นคนในชุมชนแบ่งหน้าที่กันให้ชัดเจน เพื่อประสานความร่วมมือกับองค์กรในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ Sproule (1996) ได้เสนอองค์ประกอบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วยศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพของชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเข้มแข็งพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางบวกและทางลบ และการให้ชุมชนมีความรู้ในด้านการจัดการท่องเที่ยว มีการรวมกลุ่มทำงานอย่างเป็นระบบ เคารพ กฎ ระเบียบและกติกาจะทำให้งานราบรื่น เกิดความรักใคร่สามัคคีกันในชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับ พระครูสมุทรวิรากรณ์ (2552) ศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน จังหวัดสมุทรปราการ ที่เห็นว่าแนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ นั้น จำเป็นต้องพัฒนาให้เป็นระบบ คือ มีการวางแผนในเรื่องการพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อม การพัฒนาเรื่องการสัญจร และการวางแผนพัฒนาเรื่องส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นระบบ เช่น มีการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ มีการพัฒนาป้ายบอกทาง รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยทุกฝ่ายจำเป็นต้องหันหน้าเข้าหากันเรื่องความพร้อมของแต่ละตำบลเรื่องการจัดบุคลากรให้มีความพร้อม ทั้งมัคคุเทศก์ ระบบการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก การบริหารให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวแบบวันเดียว เพื่อสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ต้องการพักแรม การจัดการเที่ยวแบบโฮมสเตย์ คือ มีที่พักให้สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการบรรยากาศความเป็นส่วนตัวแบบธรรมชาติ

สำหรับแนวทางที่จะสร้างให้การท่องเที่ยวในชุมชนมีศักยภาพอย่างสูง และการจัดตารางการท่องเที่ยวแบบรายเดือนเพื่อเป็นอีกหนึ่งแนวทางของการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพสำหรับผู้ที่ต้องการมาสัมผัสชีวิตแต่ละเดือน ต้องอยู่ที่ชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้เอื้อต่อชุมชน และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำเน้นความเป็นอัตลักษณ์มีความสอดคล้องกับ วันสาด ศรีสุวรรณ (2553) ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผลการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนลุ่มน้ำตาปีมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวทั้งในแง่ประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาวรรณกรรมการเล่นพื้นบ้านศาสนาพิธีกรรมและความเชื่อโบราณสถานโบราณวัตถุขนบธรรมเนียมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพภูมิประเทศทางธรรมชาติแนวทางการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปีประกอบด้วย 1) รณรงค์สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของมีความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมความสะอาดของสถานที่และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 2) สร้างคุณค่าให้แก่ชุมชนโดยร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาสิ่งที่ดีและมีประโยชน์เพื่อนำมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวรวมทั้งความมีอัตลักษณ์ไมตรีของชุมชน 3) มีการวางแผนรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินงานและการแบ่งปันผลประโยชน์ และ 4) จัดเตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้แก่ด้านศูนย์ข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยวด้านอาหารเครื่องดื่ม ห้องน้ำ จุดชมวิว การสื่อสารและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

เป็นการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการระดับตำบลร่วมกันพัฒนาโดยเลือกตั้งจากสมาชิกของชมรมการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ 1) ชุมชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและร่วมมือดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง 2) ชุมชนต้องรักและหวงแหนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น 3) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องได้รับการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 4) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและรัฐบาลต้องมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและ 5) ผู้มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการท่องเที่ยวได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมศึกษากรณี ชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำ บ้านหนองเงิน ตำบลหัวถนน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ควรมีส่วนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาสภาพพื้นที่ทางกายภาพของชุมชนวัฒนธรรม และพัฒนาบุคลากรในด้านความรู้ ทักษะ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายและการสร้างช่องทางการสื่อสารประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนไททรงดำ

2. ผู้นำชุมชน ควรเสริมสร้างการส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปของคณะทำงาน และการกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ส่วนราชการองค์กร เอกชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

3. องค์กรท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม สถาบันการศึกษา ควรสนับสนุนด้านบุคลากรงบประมาณเพื่อสืบค้นและการจัดทำข้อมูล ชุดความรู้ หรือหลักสูตรเกี่ยวกับชุมชนวัฒนธรรม การอนุรักษ์ สืบทอด วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับเป็นฐานข้อมูลสำหรับใช้ในการศึกษา การส่งเสริม และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

4. หน่วยงานระดับจังหวัด ควรจัดให้มีคณะกรรมการร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล สภาวัฒนธรรมอำเภอ และสภาวัฒนธรรมตำบล

ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในรูปแบบของเครือข่าย ในระดับจังหวัดที่เชื่อมโยงกัน เพื่อการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการท่องเที่ยวระดับจังหวัดที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ ของชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรวิจัยในประเด็นกลไกการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน
2. ควรวิจัยในประเด็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน

เอกสารอ้างอิง

- นิรชราภา ทองธรรมชาติ และคณะ. (2556). การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบ้านไผ่หูช้าง จังหวัดนครปฐม. วิทยาลัยการภาพยนตร์ ศิลปะการแสดงและสื่อใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา. (2546). พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ บ้านโป่งคำ ตำบลทุ่ง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระครูสมุทรวิราภรณ์ มหานาค. (2552). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วันสาด ศรีสุวรรณ. (2553). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สินธุ์ สโรบล. (2546). แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2550). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ.
- สุรัช ชนะบุรณ์. (2550). ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ศรันยา แสงลิมสุวรรณ (2555). การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน.
วารสารนักบริหาร ปีที่ 32 ฉบับที่ 4 หน้า 139-146
- Eber, S. (1992). **Beyond the green horizon : Principles for sustainable tourism.**
United Kingdom. World wide fund for nature.
- Hugehes, G. (1995). "The cultural construction of sustainable tourism",
Tourism Management. 16 (1) : 45-50
- Sproule, K.W. (1996). **The ecotourism equation : Measuring the impacts.**
Bulletin series yale school of forestry and environmental studies.
Newhaven.Yale University.